

חלומות בהקיץ: מחיפה כימיקלים ועד מטרו דן

בחלומותיה בהקיץ ראתה את עצמה ההסתדרות בראשות עמיר פרץ משקמת את כוחה, מקימה התאגדויות עובדים חדשות, סוחפת את המשק אחר מדיניות הרווחה ומשנה את השיטה הכלכלית-חברתית הקיימת. אך אלה היו לא יותר ממשאלות לב רחוקות מהישג ידה. לא זו בלבד שהיא התקשתה לשקם את כוחה כדי לעמוד איתנה נגד המדיניות הניאו-ליברלית השלטת, היא אף לא השכילה להקים התארגנויות חדשות, לא הייתה ערוכה לכך, והייתה טרודה לרוב בקרבות בלימה, בהפגנות נגד סגירת מפעלים ובהתנגשות אידיאולוגית-פוליטית עם מפלגת השלטון. במציאות קודרת זו, רק במפעלים ספורים כמו התארגנויות עובדים ספונטניות, אך אלה נקלעו למאבקים קשים ומרים והסתיימו בכישלונות צורבים לעובדים ולהסתדרות. בין החברות שבהן פרצו ההתארגנויות על רקע פגיעה בתנאי העסקת העובדים: "מפעלי תחנות בע"מ" (1996), "דלק", חברת הדלק הישראלית (1998), "הורן את ליבוביץ' בע"מ" (2000), "חיפה כימיקלים" (2003) ועובדי חברת האוטובוסים "מטרודן" (2005).

בראייה לאחור היו אלה מאבקים שנידונו מלכתחילה לכישלון. כשהאוירה הציבורית עוינת את הוועדים, כשהזירה התקשורתית מנוכרת ומרוחקת מכל סיקור חברתי, וכשההגנה החוקתית על חופש ההתארגנות בחוק הסכמים קיבוציים כללית ומעורפלת, הרי שאין לצפות שיהיה בכוחם של העובדים עצמם לחולל את המהפך, לא במקומות עבודתם וודאי שלא בכלל המשק. העובדים המעטים שאזרו אומץ וניסו להתארגן באותן שנים ניצבו חשופים, חסרי הגנה, אל מול מעסיקיהם, ותלו את כל תקוותיהם בכוחו של עמיר פרץ להתמודד עם המשבר "כל הניסיונות לארגן מקומות עבודה באותן שנים נכשלו", אומר אבי ניסנקורן, יו"ר ההסתדרות הנוכחי ומי ששימש באותה עת בתפקיד מנהל מחלקת הסכמים קיבוציים בהסתדרות. "המעסיקים פשוט שברו את ההתארגנויות בצורה ברוטלית אחת אחרי השנייה. יוזמי ההתארגנויות פוטרו או שהרעו להם את התנאים, לא הייתה חובת קיום משא ומתן על הסכם קיבוצי, לא הייתה אווירה תומכת התארגנויות, האווירה הייתה

אנטי הסתדרותית, המצב הכלכלי של ההסתדרות היה קשה, ואף על פי שהיו כמה פסקי דין טובים, ההתארגנויות נכשלו."

מאבקם של עובדי "חיפה כימיקלים" בשנת 2003 להקמת ועד עובדים במפעל במישור רותם שליד דימונה, שפרץ בשלהי כהונתו של עמיר פרץ, קיפל בתוכו את סיפורה ההיסטורי של ההסתדרות מיום הקמתה ועד תחילת שנות האלפיים. ראשיתו בשנות השבעים, שנות הזוהר של ההסתדרות, אז הייתה "חיפה כימיקלים" חברה ממשלתית משגשגת ומאוגדת; המשכו באמצע שנות השמונים, ימי ההפרטה הסוערים, עם מכירת המפעל השקוע בחובות והעברתו מידי המדינה לידי קבוצת משקיעים אמריקנים שבשליטת בעל ההון אריה גנגר, במחיר של 12 מיליון דולר; וסופו בשנת 1996, כשהנהלה הצליחה לבטל את ההסכם הקיבוצי עם ההסתדרות, להשתחרר ממחויבותה כלפי ועד העובדים, לפרק את העבודה המאורגנת במפעל ולנהל שבע שנים לאחר מכן, בשנת 2003, מאבק מר וקשה בניסיון ההתאגדות של העובדים. מאבק זה סימל יותר מכול את אובדן אחיזתה של ההסתדרות במפעלים החיוניים במדינה ואת השבר הגדול בין הגישה הניאו-ליברלית המתעצמת לזו הסוציאל-דמוקרטית, שנדחקה ונשכחה מאחור.

ראשיתו של המאבק בניסיון התארגנותם של 50 פועלים קשי יום, אנשי פריפריה מדימונה והסביבה. הם היו מלאי תסכול, מרירות ותחושות קיפוח בשל העסקה נצלנית ומשפילה בין כותלי המפעל. אל מול רצונם החוקי להתארגן, התייצב במלוא הכוח והנחישות בעל החברה גנגר, שנתקף אימה מהאפשרות לפגוש שוב את רוח ההסתדרות במתקני המפעל השוכן בין ערד לדימונה 30 שנה אחרי שרכש את החברה מידי המדינה. מופתעים מעוצמת התנגדותו, ניהלו העובדים את אחת השביתות הקשות שידע שוק העבודה בישראל. במהלכה הם השביתו כמעט כליל את פעילות המפעל, נצרו את שעריו, מנעו בגופם את כניסת המשאיות הדוהרות אל שטח המפעל, וחשו היטב את נחת זרועם של מאבטחים קשוחים ששכרה הנהלה. ראשי המאבק פוטרו בפיטורי בזק, אוימו עד אימה, הוכו נמרצות באלות ובאגרופים בידי המאבטחים, הופקרו בידי רשויות החוק, הממשל והמשפט, שנתרו אדישים לחלוטין לחומרת

הפגיעה בזכות ההתארגנות. העובדים הוכרעו לבסוף לאחר מאבק מתיש ורווי אלימות בידי הנהלה חסרת רסן שפעלה באמצעים בלתי חוקיים לחיסול ההתארגנות, ובידי בעל הון שניצל, כך על פי העובדים, את קשריו ההדוקים עם הנהגת השלטון ואת ידידותו העמוקה עם אריאל שרון, ראש הממשלה באותם ימים, לסיכול פרוץ של ההתארגנות.

ביטוי לחולשתה של ההסתדרות ולחוסר האונים שאחזו בהנהגה, היה אפשר למצוא באופן סמלי ברגע ההוא, בשיאו של המאבק, שבו הגיע עמיר פרץ, יו"ר ההסתדרות, אל שערי המפעל הנצור סמוך לדימונה. הוא התקבל בידי המון העובדים הנסער והמשולהב כמושיע שהגיע לחלצים ממצוקתם ולהכריע את המאבק. על מפתן השערים הנעולים הוקף פרץ בהמון רב של שובתים נסערים ונלהבים מנוכחותו, שקראו קריאות נמרצות בגנות הנהלה. שובת נרגש נפל על כתפו של פרץ בבכי משתנק והתחנן לעזרתו במנוולוג קורע לב. אך עד מהרה התברר כי כוחו של פרץ, ככוחה של ההסתדרות בעת ההיא, אינו שונה מזה של אחרון העובדים השובתים והמיואשים. לעיניהם הנדהמות זכה פרץ לקבלת פנים אלימה וקשה מצד אנשי האבטחה החסונים ששכרה הנהלה. על אף חסינותו כחבר כנסת מכהן, נמנעה כניסתו למפעל ושעריו נותרו נעולים בפניו. הוא נהדף לאחור בידי המאבטחים וכוחות השיטור, ובמקום התפתחה תגרה המונית, שבמהלכה הושלכו כיסאות, ונשמעו צרחות בהלה וזעקות פצועים. המום ומבוהל הסתלק פרץ מהמקום ושב על עקבותיו חבול ומובס, מבלי שהורשה להיכנס לשטח המפעל הנצור.

התמונה הסוריאליסטית שנראתה על מפתן שערי המפעל המבוצר, המחישה באופן המדויק ביותר את כוחה הדל של ההסתדרות לחדש את העבודה המאורגנת בישראל אל מול הלהט שהפגינו הממשלה והמעסיקים להדוף בכוח כל ניסיון להפר את מאזן הכוחות במשק. יש הסבורים שהיה זה אירוע מכונן. אירוע שבו הכתה בהסתדרות ההכרה בכוחה המוגבל אל מול התעצמותם של בעלי ההון וקשריהם עם הנהגת השלטון. לנוכח מאזן הכוחות החדש במשק התמקדה ההסתדרות במילוי תפקידה החברתי. התפיסה בהסתדרות הייתה שכוח חברתי משמעותי הוא שיאזן את בעלי ההון, אך תפיסה זו הייתה רחוקה ממימוש בעת ההיא.

במרבית ההתארגנויות שפרצו במהלך העשור הראשון של שנות האלפיים עבר כחוט השני דפוס התנהלות זהה מצד המעסיקים, שפעלו נמרצות לסיכול ההתארגנויות. הם הורו על פיטוריהם המידיים של מובילי ההתארגנות, נקטו מהלכי הרתעה והפחדה ולא חששו מעימות חזיתי בחסות מאבטחים ואנשי ביטחון קשוחים שהפעילו כוח רב לסיכול ניסיון ההתארגנות. בזו אחר זו גלשו ההתארגנויות למאבקים מתישים. מרביתם הגיעו לפתחו של בית הדין לעבודה, והוא נדרש להכריע בסוגיית חוקיות הפיטורים של המתארגנים וכן בהתנגשות בין הזכות לחופש ההתארגנות של העובדים ובין זכותו של המעסיק לנהל את מפעלו הפרטי כראות עיניו, לרבות פיטורי עובדים. בכל המקרים הכריע בית הדין הארצי לעבודה לטובת העובדים, ביטל את פיטוריהם והשיבם לעבודה. לראשונה זה שנים רבות נדרש בית הדין לעבודה לסוגיות הקשורות בהתארגנויות עובדים ראשוניות. אומנם אלה לא סחפו אחריהן די מקומות עבודה כדי לחולל מהפכה ממשית בשוק העבודה, אך הן הניחו את הקורות הראשונות בתשתית הארגונית והמשפטית ששירתה את המתארגנים בתחילת העשור השני של שנות האלפיים.

נוסף למגמה המעודדת מצד בית הדין לעבודה, שהעניק את ההגנה המשפטית לעובדים מתארגנים שפוטרו, הוא סיפק כמה וכמה פסיקות חשובות הנוגעות לחופש ההתארגנות. הבולטת שבהן הייתה הפסיקה התקדימית במחלוקת שהתעוררה במאבק עובדי "הורן את ליבוביץ בע"מ". במקרה זה המעסיק ניסה לדחות את מועד ההכרה ביציגות עד אין קץ בכוונה לסכל את ההתארגנות באמצעות שכנוע ודחיקת העובדים לסגת מרצונם זה. לפי הפסיקה שהתקבלה בבית הדין הארצי לעבודה בראשות נשיאו, השופט בדימוס סטיב אדלר, נקבע בזו הלשון: "המועד הקובע לצורך יציגות הוא המועד שבו ארגון העובדים מודיע למעסיק ששליש מעובדיו הם חברי הארגון, ובתנאי שבמועד ההודעה הנ"ל אכן לפחות שלישי מעובדי המפעל נמנים עם חבריו." יתרה מכך, בפסיקתו קבע בית הדין כי בנסיבות מסוימות הודעת עובד על ביטול חתימתו לאחר הכרזת היציגות חזקה כי נבעה מלחץ המעסיק ולא מהחלטה אותנטית חופשית. חזקה חשובה זו מטילה על המעסיק את עול ההוכחה כי לא

הפעיל כל לחץ על העובד לשנות את עמדתו ולא התערב בהתארגנות." ראוי להדגיש כי באוקטובר 2016 התקבלה פסיקה חדשה בנושא זה: בית הדין הארצי לעבודה קבע בסכסוך שהתנהל בין ארגון "כוח לעובדים" ובין חברת צ.ל.פ., כי אף לאחר ההכרה ביציגות ובמהלך המשא ומתן, רשאי המעסיק לבחון את היציגות מחדש.